

Asia: VN/20307/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi (ns. joustomalli)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ihmisoikeuskeskuksen lausunto

Ihmisoikeuskeskus lausuu sosiaali- ja terveysministeriölle oma-aloitteisesti hallituksen esityksestä työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi (ns. joustomalli) (VN/20307/2025).

Ihmisoikeuskeskuksella, sen ihmisoikeusvaltuuskunnalla ja eduskunnan oikeusasiamiehellä on yhteinen lakisääteinen tehtävä edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Ihmisoikeuskeskus keskittyy lausunnossaan arviomaan esitystä liittyen erityisesti vammaisten henkilöiden oikeuksiin.

Yleistä

Ihmisoikeuskeskus pitää esitysluonnosta tavoitteiltaan kannatettavana, mutta katsoo, että ehdotettu joustosumma on liian alhainen. Joustosumma on käytännössä noin 2 000 euroa vuodessa. Näkemyksemme mukaan summaa tulisi korottaa. Vammaisten henkilöiden taloudellinen tilanne on muutenkin heistä riippumattomista syistä huonompi kuin valtaväestöllä, joten heidän mahdollisuuksiaan parantaa taloudellista hyvinvointiaan on tarpeen tukea.

Jäljempänä eritellyistä syistä Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että esitettyjen lakimuutosten toimeenpanoa ja niiden vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen seurataan ja arvioidaan järjestelmällisesti sekä sitoudutaan korjaamaan esiin nousevia ongelmia.

Huomioita vaikutusarvioinnista

Ihmisoikeuskeskus pitää positiivisena sitä, että esityksessä viitataan asianmukaisesti YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteisiin, mukaan lukien artikla 27 (työ ja työllistyminen) ja artikla 28 (riittävä elintaso ja sosiaaliturva). Lisäksi esityksessä nostetaan esiin vammaisyleissopimuksen toimeenpanoa valvovan CRPD-komitean Suomelle antamat tuoreet huomiot liittyen työelämän rakenteellisiin esteisiin ja vammaisten henkilöiden matalaan työelämäosallisuuteen.

Ihmisoikeuskeskus pitää esityksen sisältämää vaikutusarviointia perus- ja ihmisoikeuksien osalta hyvin kapeana. Siinä kuvataan esityksen tavoitteita ja arvioidaan toimien lainmukaisuutta, mutta ei arvioida riittävästi muutosesitysten tosiasiallisia vaikutuksia eri ihmisryhmiin ja heikommassa asemassa olevien ihmisten arkeen.

Esitys ei näkemyksemme mukaan käsittele konkreettisesti tai riittävästi, miten uusi malli vaikuttaa muun muassa eri vammaaryhmiin ja henkilöiden toimintakyvyn vaihteluun, vammaisiin nuoriin, koulutuksesta työelämään siirtyviin henkilöihin, vammaisiin maahanmuuttajiin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluviin tai henkilöihin, joilla on heikko lukutaito, kognitiivisia rajoitteita tai digiosallisuuden esteitä. Lisäksi esityksestä puuttuu arviointi vammaisten naisten tilanteesta ja muun muassa yksinhuoltajien asemasta ja siitä, millaisia tosiasiallisia yhteisvaikutuksia ehdotetuilla muutoksilla on haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin.

Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan kuukausisuojaosa, vuosijousto ja vaikutukset muihin etuuksiin muodostavat rakenteen, joka on vaikeasti hahmotettavissa erityisesti niille, joilla on kognitiivisia rajoitteita, psyykkisiä sairauksia, heikko digiosaaminen. Monimutkainen sääntely voi tosiasiallisesti asettaa osan vammaisista henkilöistä epäedulliseen asemaan. Ihmisoikeuskeskus korostaa, että vammaisille ja muille henkilöille on oltava tarjolla matalan kynnyksen neuvontaa, jotta heillä on mahdollisuus päästä osalliseksi joustomallin tarjoamista mahdollisuuksista.

Huomioita esityksen vaikutuksista vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuteen

Esityksessä todetaan, että ehdotettu sääntely selkeyttäisi sitä, miten työansiot vaikuttavat eläkkeen määrään ja eläkeoikeuteen sekä mahdollistaisi tämän luotettavan ennakoinnin. Tämän todetaan voivan tukea myös työkyvyttömyyseläkettä saavan vammaisen henkilön työskentelyn edellytyksiä. Viitaten tuoreisiin CRPD-komitean huomioihin Ihmisoikeuskeskus korostaa, että Suomessa on tarve

tehdä sellaista lainsäädäntöä, joka konkreettisesti edistää vammaisten henkilöiden työskentelyn edellytyksiä. Lainsäädännön tekeminen, joka mahdollisesti voi tukea vammaisten henkilöiden työskentelyn edellytyksiä, ei enää riitä.

Ilman konkreettisempaa ja laajempaa perus- ja ihmisoikeusvaikutusarviointia on mahdotonta antaa tarkkaa arviota muutosehdotusten työelämäosallisuutta edistävästä vaikutuksista. Näkemyksemme mukaan muutosesitys kuitenkin pienentää vammaisten henkilöiden kannustinloukkua. Vuosittainen joustosumma poistaa tilanteen, jossa muutaman kuukauden pieni ylitys johtaa heti eläkkeen lepäämään jättämiseen. Tämä helpottaa satunnaista työskentelyä ja lyhyitä työskentelyjaksoja. Lisäksi yhtenäiset säännöt ja vuosittainen päätös valituskelpoisine muutoksenhakumahdollisuuksineen parantavat ihmisten oikeusturvaa. Ihmisoikeuskeskus pitää myönteisenä myös sitä, että kuntoutuskorotuksen tai kuntoutusrahan ajalta ei tehdä yhteensovitusta. Näkemyksemme mukaan tämä tukee työelämään paluuta.

Ihmisoikeuskeskus pitää muutosesityksessä ongelmallisena sitä, että Kelan työkyvyttömyyseläke ja työkyvyttömyyden perusteella myönnetty takuueläke lakkaavat kokonaan, jos suojaosa ylitetään 12 kuukauden ajan yhtäjaksoisesti. Tämä voi aiheuttaa merkittävän toimeentulon heikkenemisen henkilöille, joiden työkyky vaihtelee. Esityksessä tulisi arvioida kattavammin, mitä riskejä tällä on vammaisten henkilöiden oikeuksille. Miten elää eläkkeen menetyksestä aiheutuvan pelon kanssa, syntykö paine tehdä töitä oman jaksamisen kustannuksella, yli oman jaksamisen?

Nykyinen järjestelmä tarjoaa kannusteen, jossa ylin vammaistuki voidaan maksaa eläkkeen lepäämisen aikana, mutta uusi malli poistaa tämän mahdollisuuden. Esityksessä ei kuitenkaan arvioida, miten tämä vaikuttaa taloudelliseen kannustavuuteen, paljon tukea tarvitsevien henkilöiden asemaan, vammaisten henkilöiden tosiasiallisiin työssäkäyntimahdollisuuksiin.

Ihmisoikeuskeskus korostaa, että ilman selkokielistä tietoa ja henkilökohtaista ohjausta monet vammaiset henkilöt eivät kykene seuraamaan ansioita, arvioimaan jouston kulumista tai ennakoimaan eläkeoikeuden muutoksia. Tämä on huomioitava muutosesitysten toimeenpanossa ja seurannassa.

Muita huomioita

Ihmisoikeuskeskus pyytää vastuualmistelijoita tarkentamaan seuraavaa vaikeasti ymmärrettävää kohtaa (kursivoitu) muutosesityksessä. Mihin kohdalla ”tai muutoin niiden jatkuttua” viitataan? Mitä tällä kohdalla tarkoitetaan?

”Pykälän 3 momentissa säädettäisiin erikseen siitä, että jos täysi työkyvyttömyyseläke muutetaan 48 §:n 1 momentin nojalla osatyökyvyttömyyseläkkeeksi, kuten käy suojaosan yhtäjaksoisten ylitysten jatkuttua 12 kalenterikuukauden ajan tai jos osatyökyvyttömyyseläke lakkaa, kuten käy suojaosan ylitysten jatkuttua välittömästi täyden työkyvyttömyyseläkkeen osatyökyvyttömyyseläkkeeksi muuttamisen jälkeen yhtäjaksoisesti 12 kalenterikuukauden ajan tai muutoin niiden jatkuttua yhtäjaksoisesti 24 kalenterikuukauden ajan, eläkkeen muuttamiseen tai lakkauttamiseen johtavista suojaosan ylityksistä ja niiden perusteista annetaan päätös siltä osin kuin sitä ei ole aiemmin annettu.”

Viimeisenä huomionaan Ihmisoikeuskeskus muistuttaa sosiaali- ja terveysministeriötä siitä, että Ihmisoikeuskeskuksella on lakisääteinen tehtävä edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia. Vastaisuudessa olisi toivottavaa, että vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvät lausuntopyynnöt osoitettaisiin suoraan myös Ihmisoikeuskeskukselle.

Joronen Mikko
Ihmisoikeuskeskus